

Den moderna hembygdens pedagogik

Forskarseminarium 24 oktober 2002

"Att vara modern är att befinna sig i en miljö som utlovar äventyr, makt, glädje, växt, förvandling av oss själva och världen och samtidigt hotar att förstöra allt vi har, allt vi känner till, allt som vi är.

Moderna miljöer och erfarenheter skär över alla geografiska och rasmässiga gränser, alla klassmässiga och nationella, religiösa och ideologiska: i den meningen kan moderniteten sägas förena hela människosläktet. Men det är en paradoxal enhet, en oenighetens enhet som sänder ut oss alla i en virvel av ständig upplösning och förnyelse, kamp och motsägelse, kluvenhet och smärta.

Att vara modern är att ingå i ett universum där, som Marx sade: allt som är fast förflyktigas".

Marshall Berman i *All That Is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity*", 1982

Text:

Jan Schmidbauer Crona, Melica, Göteborg

Lisa Östman, Göteborgs Stadsmuseum

E-post: lisa.ostman@stadsmuseum.goteborg.se

Försättsbild:

Ett exempel på den moderna hembygden, så som den kunde upplevas midsommaren 1970 i Bergsjön. Foto Ronny Ilvemo.

Foton i rapporten:

Foto sidan 9 Calle Bergil. Övriga foton Göteborgs stadsmuseum.

Innehåll

Sammanfattning **4**

Agenda Kulturarv **4**

Bakgrund **5**

Den moderna hembygdens pedagogik **6**

Birgitta Holmdahl - Stad i förvandling **6**

Agneta Olsson – Drivkrafter för glesbygdsutveckling **7**

Geza Nagy – Interkulturella mötesplatser **8**

Calle Bergil – Hot som möjlighet **9**

Bente Plöen – Samhällsplanering och lokalt engagemang **10**

Pernilla Hellman, Åsa Anderljung - Historia, samtid och framtid i Fittja **11**

Ulf Atlestam – Ekologi på schemat **12**

Stina Andersson, Lisa Östman – Fadder för fornlämningar och miljonprogram **13**

Varför engagerar vi oss? **14**

Framtidsstrategier **16**

Bilagor

Deltagarlista **17**

Program **19**

Diskussionsfrågor **20**

För när mänskorna har varandra bor de alla i samma land och jag är ju precis som andra och min hand är så lik din hand.

Hela landet syns från mitt fönster, huvudstan ligger i mitt rum och i taket gör lyktor mönster, det är dumt men jag är väl dum.

Ur ”Mitt eget land” av Beppe Wolgers

Sammanfattning

Under en heldag samlades pedagoger, sociologer, arkitekter, natur och kultur- miljövärdare m.fl. vilka alla hade det gemensamt att de arbetar med frågor om lokalt engagemang – i såväl glesbygd som urbana förortsmiljöer.

Begreppet *Pedagogik*¹ i seminarierubriken avser främst den kunskapsprocess som främjar en fördjupad kunskap i form av ökat engagemang för våra olika ”hembygder”. En av seminariets två huvudfrågor var vilka drivkrafter det är som är viktiga i denna kunskapsprocess och vilka behov det är som tillfredställs när vi engagerar oss i natur- och kulturmiljöfrågor, sett ur sambandet: drivkraft – engagemang – tillfredsställelse.

De olika föredragen och diskussionerna pekade framförallt på värdet av de sociala drivkrafterna för vårt lokala engagemang, både vad gäller naturmiljöer, skärgårdsmiljöer med hög ”idyllfaktor” eller mer spektakulära miljonprogramsområden.

I det avseende verkar det vara mer som förenar än som skiljer oss åt. Det är oftare en fråga om sociala relationer än platsens historia, som väcker vårt engagemang. De nyckelord som återkom i deltagarnas egna beskrivningar var önskan om: delaktighet, nyfikenhet, trygghet, identitet, förståelse men också ställningstaganden inför hot.

Hur bör verksamheter inom Natur- och Kulturmiljövården då utvecklas för att främja detta engagemang? Vad som framkom under dagen var framför allt värdet av samverkan med de olika lokala aktörer som finns utanför ”sektorn”, som lokala förvaltningar, skolor och olika intresseorganisationer m.fl. Liksom värdet av formella och informella mötesplatser för professionella, politiker och allmänhet.

Agenda Kulturarv

Seminarieriet ingår i en serie av sex seminarier som arrangerats av projektgruppen för Agenda Kulturarv i Västra Götalands län.

De övriga seminarierna är:

- Natur- och kulturmiljövård i konflikt och samverkan.
- I fotspåren av Arn – om kulturturism och kulturarv
- Kulturarv och lokal förankring
- Kulturarv och medborgardialog
- Kulturarv och livskvalitet

Seminarie serien ingår tillsammans med en medborgarundersökning utförd av SOM-institutet vid Göteborgs Universitet i arbetet med ge en samlad bild av:

- Kulturmiljövårdens styrkor och svagheter
- Kulturarvens betydelse generellt i samhället
- Hot och möjligheter i framtiden.

Seminarieriet *Den moderna hembygdens pedagogik* arrangerades av Göteborgs Stadsmuseum, i samarbete med Naturhistoriska museet i Göteborg.

¹ Vetenskaplig definition: ämne som sysslar med kunskap om påverkansprocesser och deras förutsättningar.

Bakgrund

Utvecklingsarbetet inom Agenda kulturarv motiveras med att; *Alla som på ett eller annat sätt arbetar med kulturarv vet vilken betydelse full roll det har i människors liv. Men vad kan vi göra för att nå ut med kunskapen²?*

Texten utgår ifrån uppfattningen om ett självklart samband mellan människors identitet och ett - för kulturmiljövårdens del - fysiskt kulturarv, varpå följer ett behov av kunskapsförmedling. Samma utgångspunkt återfinns i regeringens Kulturarvsproposition där ett av de utpekade målen är *Allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön.*³

Även i de miljömål som Miljödepartementet fastslagit i rapporten *Framtidens miljö – allas vårt ansvar*⁴ framhävs den fysiska miljöns betydelse för enskilda människor och ett därpå följande pedagogiska behov. *Staten kan inte ensidigt reglera fram en hållbar utveckling. Det krävs i allt högre grad att alla bidrar till arbetet - enskilda människor, företag, organisationer och myndigheter. Det handlar om nya livsstilar och enskilt ansvar.*

Båda fallen belyser värdet av enskilda människors engagemang. Som drivkraft för detta engagemang framhävs kopplingen mellan den fysiska miljön och människors identitet och livsstil. Enligt etnologisk forskning⁵ är det dock mer den sociala aspekten av *hembygd* och de relationer och händelser som närmiljön representerar som avgör människors engagemang – mer än platsens historia eller hur det rent fysiskt är

gestaltat. Det är platsen i samband med aktiviteter som skapar tillhörighet och identitet, menar man. Detta kan ses i förhållande till de kulturpolitiska mål som betonar att kulturarvet bör bli mer tillgängligt och brukas. Motsvarande målsättning beskrivs i Miljömålen.

Målsättning

Ordet hembygd kan leda tankarna tillbaka i tiden till röda stugor med vita knutar i ett småskaligt odlingslandskap. Men vilken innebörd kan hembygd ha idag? I en allt mer globaliserad värld där människor under sin livstid frivilligt eller ofrivilligt flyttar mellan länder och kulturer. Är det en fysisk plats, en fragmenterad minnesbild eller kan det vara en känsla av trygghet i ett välbekant sammanhang?

Vilken betydelse har karaktären på vår hembygd för vårt lokala engagemang i natur- och kulturmiljöfrågor? Och vilka är kopplingarna mellan begrepp som Plats – Identitet – Kulturarv?

Målsättningen med detta seminarium har varit både att göra en mer omvärldsriktad analys av vilka faktorer som påverkar vårt engagemang, men också diskutera hur vi skall förhålla oss till de givna förutsättningarna. De två huvudfrågorna för seminariedeltagarna att bearbeta var:

- Vilka likheter och olikheter finns vad gäller drivkrafterna till engagemang för den lokala miljön. I en glesbygdsmiljö jämfört med en mångkulturell storstad? Bland globala ungdomar jämfört med lokala pensionärer? För fastighetsägare respektive ”Trädkramare”?
- Hur kan och bör de givna förutsättningarna påverka arbetet med att främja engagemang för den lokala natur- och kulturmiljön?

² Riksantikvarieämbetets hemsida www.raa.se

³ Regeringens proposition 1998/99:114, *Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål*

⁴ SOU 2000:52 Betänkande från Miljömålskommittén *Framtidens miljö – allas vårt ansvar* s. 6

⁵ Exempelvis Siv Ehn, *Grannar – behövs dom?*

Den moderna hembygens pedagogik

Den 24 oktober 2002 samlades 34 representanter för olika erfarenheter och synsätt i förhållande till seminariets två huvudfrågor om förutsättningar och lämpliga förhållningssätt till de faktorer som påverkar vårt engagemang för natur- och kulturmiljön.

Programmet för dagen innebar en uppdelning där förmiddagen ägnades åt att analysera vilka faktorer som var betydelsefulla för vårt engagemang, medan eftermiddagen ägnades åt hur vi inom ”sektorn” skall förhålla oss till dessa förutsättningar.

Utifrån de synpunkter som framkom under seminariedagen har sedan arbetsgruppen arbetat vidare och tagit fram ett första utkast till framtidsstrategi – hur vi kan arbeta vidare med de aktuella frågorna.

Stad i förvandling

Birgitta Holmdahl, professor vid institutionen för arkitektur vid Chalmers

Det våras för Göteborg! Göteborgarnas återerövring av norra älvstranden och den nya tunneln för biltrafiken längs södra älvstranden får Birgitta Holmdahl att se positivt på framtiden för Göteborg.

Men Göteborgs bebyggelsehistoria har varit turbulent. När det djärva moderna folkhemsbygget reste sig i början av sjuttioalet lämnade man äldre bebyggelse åt sitt öde. Ett exempel är området i

Annedal som låts förfalla för att sedan rivs och ge plats för moderna hyreshus.

Men förändringarna skedde inte utan protester. Det var strid om en unik bebyggelse, säger Birgitta Holmdahl när hon talar om kampen om kvarteret Ananasen. Många som förlorade sin hembygd i och med rivningarna flyttade till moderna lägenheter i Biskopsgården.

Kampen om stadsdelen Haga blev en brytpunkt. Utredningsrapporter skrevs, protester genomfördes och riksantikvarieämbetet förklarade att Haga var av nationellt intresse. Resultatet blev att gatunätet liksom bebyggelsens skala och vissa byggnader bevarades. ”Ibland behövs stöd utifrån” säger Birgitta Holmdahl om anledningen till att Haga undkom Annedals öde.

På Hisingen var det lättare att bevara byggnader. Där fanns inte samma intresse för att bygga nytt eller bygga om.

Ungdomarna på Hisingen som ville bevara bostäder hade också ett mjukare angreppssätt än de mer radikala i centrum. De bjöd på kaffe och samtalade med politikerna vilket stegvis ledde till upprustning i områdena.

I vissa fall var rivning oundvikligt på grund av svåra sättningsskador i byggnader. Det gäller bland annat det vackra hörnhuset vid Linnéplatsen. Samtidigt förbättras tekniken för att åtgärda sättningsskador, vilket gör att man med dagens teknik har bättre förutsättningar för bevarande av skadade hus.

Vad ska bevaras? Är det självklart att man kämpar mer för att bevara fin gammal bebyggelse jämfört med bevarande av skivhus i Hammarkullen? Det viktiga är att de boende i dialog får ge sin syn på bebyggelsen, menar Birgitta Holmdahl. För att förändringar ska ske krävs att många parter går åt samma håll.

Drivkrafter för glesbyggsutveckling

Agneta Olsson, antikvarie vid Bohusläns Museum

Homo Insularis, finns hon? Nej, en studie av fyra öar visar att de kan vara lika olika som fyra kontinenter.

Agneta Olsson har arbetat med ett projekt om vad som driver människor till att bo på öar. De fyra öar som valts ut till studien representerar olika typer av skärgård: storstadsnära skärgård (Styrsö), glesbygdsskärgård (Fjällbacka), landsbygdsskärgård (Åstol) och skärgård med stark turismnäring (Kosteröarna).

Syftet med studien

Studien skulle bland annat svara på frågan ”Varför flyttar man ut?”. Svaren var ofta de samma: för det lugna tempot, för att det är bra för barnen m.m. Men vissa av de intervjuade visade att de var missnöjda med sin situation, och att de inte hade stora möjligheter att påverka den. Ett annat syfte med studien var att analysera förutsättningarna för ett fast boende på ö idag.

Att bo på ö

Man talar ofta om målet en levande skärgård. Agneta Olsson berättar att en person bosatt på Styrsö hade ifrågasatt om en ö som man åker till för att sova på verkligen kunde räknas som levande. Särskilt är förhållandevis nära större städer riskerar att hamna i denna situation i och med att allt fler måste pendla till arbetet i centrum eller har öboendet som ett komplement till ett centralt boende.

De boende i glesbygdsskärgård utanför Fjällbacka uttryckte pessimism när det gällde möjligheterna för t.ex. en barnfamilj att klara sig där som året runt boende. Tilltron till kommunens möjligheter att stötta unga familjer som satsade på ö-livet var också låg.

Åstol gav som exempel på landsbygdsskärgård prov på hur en gammal identitet som fiskarsamhälle kan leva kvar decennier efter att större delen av fisket lagts ned.

Den blomstrande turismnäringen har inte alltid varit enkel att samordna på Kosteröarna. När det till exempel visade sig att det fanns en efterfrågan på cyklar att hyra så uppstod fler uthyrningsfirmor än vad marknaden egentligen behövde. Det ledde till att ingen av firmorna gick särskilt bra.

Arbetet går vidare

Resultatet av studien är framför allt en ny uppsättning frågor som kan leda till en ny sorts diskussion. Arbetet finns publicerat i boken "Moderna skärgårdsbor i gammal kultur". En ansökan för EU-stöd har lämnats in till en fortsättning av projektet för att föra ut och diskutera bokens innehåll med skärgårdsborna. Agneta Olsson menar att de nya samtalen kan leda till nya mötesplatser och så småningom nya verkligheter.

Samma problematik som för de isolerade skärgårdsborna kan gälla för människor på landsbygden. Vatten kan ersättas med mossa och skog.

Interkulturella mötesplatser

Geza Nagy, sociolog

Människor behöver trygghet i sina egna sammanhang innan de kan öppna sig mot andra. Interkulturella mötesplatser skapar möten på lika villkor mellan människor med olika kultur.

Människans identitet

Identitet handlar om vem man är. Växelverkan av speglingen av andras bild av en själv och ens egen bild skapar bilden av vem man är. Samtidigt har vi alla flera speglingar i identiteten. Till exempel yrkesidentitet, könsidentitet och identitet som mamma eller pappa.

Dessa speglingar som bildar identiteten sker i tid och rum och bör sammanfalla så mycket som möjligt, menar Geza Nagy. Om de går åt skilda håll så riskerar man att ens identitet går mot upplösning, i värsta fall med allvarliga psykiska problem som följd.

Människan lever i olika socialt sammanhang, i samspel med andra människor, både i tid och rum, d.v.s. på olika platser. En del av speglingarna som skapar identiteten är förankrade i rummet. Det kan kallas identitetens "spacialitet". Det betyder att man utvecklar en relation till olika platser som blir en del av ens identitet.

För att må bra behöver vi uppleva kontinuitet i vårt sammanhang i både tid och rum. Det kan innebära problem för en människa som tvingas flytta till ett annat land och en annan kultur. Den "rumsliga spegeln" går sönder och man måste reparera den. Man försöker då passa in i det nya sammanhanget och söker sig till människor med samma kulturella och geografiska bakgrund, d.v.s. människor som kan spegla en på det "gamla" sättet. Tillsammans med dessa människor kan man eventuellt skapa ett "kulturellt rum" som känns mer som ens gamla hem. I detta "rum" som ger hemkänsla, kan man känna sig trygg och på det sättet rädda eller reparera sin "spegel", d.v.s. rädda och återuppbygga sin identitet.

Nästa steg är att bjuda in andra till ens ”kulturella rum”, som visar vem man är.

Det kan vara allt från en religiös byggnad till en föreningslokal eller till och med ens eget hem. Den viktigaste funktionen av det egna ”kulturella rummet” är att stärka och rädda den egna identiteten, vilket kan innebära att samtidigt rädda både sin kultur och sin psykiska hälsa.

Sedan, allt eftersom man har tryggt sin identitet, ger man sig ut på andra kulturella arenor i det omgivande samhället. En del av dessa arenor kan utvecklas till ”interkulturella mötesplatser”. Det är platser där det pågår ömsesidiga möten på lika villkor mellan olika kulturer. Interkulturella möten är läroprocesser som leder till förbättrade relationer, nya mönster och ny kunskap. Mötesplatserna kan vara utomhus eller inomhus, på gemensamma eller privata platser som tillhör någon av parterna.

Exemplet Gårdsten

I stadsdelen Gårdsten i Göteborg finns exempel på interkulturella mötesplatser. Där spelar skolan en central roll enligt den danska idén ”skolan mitt i byn”. Gemensamma arrangemang anordnas också av de boende för att samlas till dialog i området.

Etniska lokalsamhällen (t.ex. Little Italy eller China Town) uppfattas som förkastligt av vissa och fantastiskt av andra. Problemet är egentligen inte koncentrationen av människor från en viss etnisk grupp, eller av människor från olika grupper än majoritetsbefolkningen, utan att det oftast handlar om eftersatta områden, med konkreta problem som arbetslöshet och dålig samhällsservice.

Det som är väsentligt är att människor som bor i ett bostadsområde eller vilket lokalsamhälle som helst känner sig

förankrade. Platsen där man bor har en stor betydelse som sammanhållande element mellan människor.

Men tillhörigheten till en plats är inget man får gratis, utan den måste erövrats. Någon har sagt följande kloka ord: Vart vi än flyttar så måste vi lära oss att tillhöra den nya platsen.

Kanske kunde vi bredda denna insikt till vikten av att förstå betydelsen av den fysiska miljön för den egna identiteten och livskvalitén.

Hot som möjlighet

Calle Bergil, biolog

Egenskapen att människan bryr sig om naturen sitter i generna! Det är en egenskap som vi delar med alla djur och som hjälpt oss att överleva som art.

Skapta att älska naturen

Enligt ”biofili”-teorin har människan en speciell attraktionskraft till det gröna. Att attraheras av ”rätt” miljö är en nödvändig förutsättning för överlevnaden hos alla djur och det finns ingen anledning till att detta skulle ha selekterats bort under människans utveckling.

Calle Bergil ger ett exempel från en fiskstudie som jämförde hur nervsystemet

utvecklades hos fisk som fick växa upp i rätt respektive fel miljö. Resultatet var att fisken i fel miljö fick ett underutvecklat nervsystem.

Men ännu viktigare är vår förmåga att skapa relationer. Människans utveckling på savannerna har varit ganska obegriplig. Där tvingas djuren lära sig springa på en timme, medan människobarnen är beroende av sina föräldrar upp till artonårsåldern. Den långa uppväxttiden kan ses som en enda stor lektion i socialt samspel där även naturen ingår som part. Vi skapar oss en relation med naturen och relationer tar det tid bygga. En invandrare har sagt mig att ”det tog lång tid innan den svenska naturen blev begriplig”. Begriplighet och känslomässigt engagemang hänger ihop. Innan man kan bry sig om en miljö så måste man lära känna och i någon mening ”förstå” den.

Relationer skapar engagemang

Calle Bergil menar sålunda att det som driver oss till engagemang för vår hembygd är grundlagt i våra gener, men framförallt bygger på vad vi lärt känna och har skapat en känslomässig relation till. Han menar att vi visst kan mobilisera engagemang för miljöer som vi bara intellektuellt förstår är värda att skydda, men att det engagemanget sällan blir så starkt och uthålligt som när den egna hembygden eller erfarenheten av den egna hembygden är hotad.

Hembygd är en miljö som vi har lärt känna. I en vid tolkning kan den även innefatta icke-fysiska dimensioner. Det kan till exempel handla om en viss typ av musik som man tagit till sig och skapat en personlig relation till. Men den fysiska miljön har en särskild betydelse.

Samhällsplanering och lokalt engagemang

Bente Plöen, arkitekt

*Tankens inkubationstid måste få finnas!
Man måste få tid att tänka och känna efter
vad man egentligen tycker.*

Projektet Luftsloppet

Bente Plöen har arbetat med projektet ”Generativ planering i stadsdelen Majorna” även benämnt Luftsloppet. Projektet finansierades av Byggeforskningsrådet. Målet med projektet var att politiker, tjänstemän och boende skulle tala om samma saker samtidigt.

Man arbetade med tre delar:

- metoder för kunskapsförmedling
- samarbetsformer
- processer för att bevara stadsdelens särdrag

Arbetet organiserades i fyra aktiviteter: historiens spår, stadsdelsrum, vardagsliv och verksamhet.

Fokus var på möjligheter inte bara problem. Det viktigaste är att man vågar misslyckas, säger Bente Plöen. Därför måste det också vara tillåtet att misslyckas. Man måste också våga öppna konflikter.

Ett resultat av projektet var att särskild uppmärksamhet ägnades åt målformule-

ringsfasen mellan övergripande planering och detaljplanenivå.

Projektet omfattade olika aktiviteter, men man var noga med att föra fram att alla deltagare inte behövde engagera sig i alla delar. Det gick att stegvis våga mer och mer under projektets gång.

Projektet skapade bland annat en folder om älvstranden med händelser, lästips, och beskrivningar.

Bente Plöen menar att man ska prata om saker som man är engagerad för och se om andra tycker samma sak. En enad grupp ger större kraft för förändring. Samtidigt är det viktigare med mångfald i tanken än med enighet i diskussionerna.

Hon avslutar med ett citat:

”Det som förenar oss är större än det som skiljer oss: Kärleken till vår omgivning.”

Historia, samtid och framtid i Fittja

Pernilla Hellman och Åsa Anderljung, kulturpedagoger, Botkyrka kommun

Dialog med de boende i Fittja gav nya perspektiv på hembygden och miljonprogram.

I Fittja driver Botkyrka kommun ett aktivt ungdomsinriktat arbete med att förmedla kulturrepplivelser. En undersökning av vilka som tog del av de frivilliga kulturevenemangen visade vad man kunde förvänta, säger Pernilla Hellman. Man nådde främst barn i hem där det redan fanns ett intresse för kultur.

Nyskapande kulturprojekt

För att få större spridning initierades ett kulturprojekt tillsammans med skolan. Kulturpedagoger diskuterade upplägg och skrev avtal med engagerade lärare. Pedagogerna fick i samarbete med det

lokala bostadsföretaget Botkyrka byggen tillgång till en lägenhet i ett bostadsområde. Barn i området blev nyfikna på verksamheten i lägenheten vilket ledde till att man startade fritidsverksamhet med kulturinriktning. Vi arbetar med estetiska uttryckssätt, säger Åsa Anderljung. Det handlar om allt ifrån dans och drama till bild och språk.

Ett projekt som man arbetat med är att ta fram en del av utställningen Adress Fittja. I det arbetet valde man ett lokalt historiskt avstamp. En bild målades upp av hur Fittja utvecklats från jordbruksbygd till stadsförort. Man sökte förklaringar till varför man valde att bygga som man gjorde, och diskuterade hur man uppfattade miljonprogrammets bebyggelse.

Gemensamma aktiviteter

Flera aktiviteter arrangerades inom projektet. Man genomförde en så kallad formjakt då deltagarna sökte efter särskilda detaljer i området. Under temat ”trygga - otrygga platser” tog man upp frågan om hur olika människor uppfattar olika platser. Platser som husvärdar såg som otrygga, t.ex. gångtunnlar, kunde ungdomar se som värdefulla vuxenfria zoner. Inom projektet arbetade man också med modellbyggnad av framtidsvisioner för området. Det fungerade som ett bra visualiseringshjälpmedel för att komma närmare en utopi, menar Åsa Anderljung.

Syftet med projektet

Projektets mål var att skapa en dialog om förorten med de som bor där, berättar Pernilla Hellman. Att hjälpa till med de boendes lokala förankring och förståelse för platsen. Och att hjälpa de boende att omvärdera den stereotypa bilden av deras hembygd.

Stadsekologi på schemat

Ulf Atlestam, biologilärare på Bergsjöskolan

*Barnen måste tidigt komma ut i naturen!
De kan sedan ta med sina föräldrar för att visa vad de varit med om.*

Utvecklingen vid Bergsjöskolan har gått mot större andel barn och ungdomar med invandrarbakgrund. Idag är andelen 100 procent på låg- och mellanstadiet och 90 procent på högstadiet. 70 procent av föräldrarna saknar arbete. Ulf Atlestam som är biologilärare på skolan arbetar helst utomhus med eleverna. Jag går ut med alla barn från att de är fem år, säger han. Har de börjat sjuan så är det för sent.

Praktiskt arbete utomhus

Eleverna blir engagerade i praktiskt arbete i skolans utemiljö. De beskär träd, planterar lökar och byter ut de gamla taggiga berberisbuskarna mot mjukare

växter. Tidigare planterades också fruktträd, men de stals.

Alla barn får gräva ner varsin sak, t.ex. frukter, som de sedan gräver upp efter ett halvår. Det visar hur kretsloppet fungerar på ett konkret sätt. Eleverna är också ansvariga för insamling av returkartonger och sköter komposteringen i skolans helautomatiska kompost.

Kunskap om närmiljön är viktig

Till sin hjälp har Ulf Atlestam pärmen ”Lär känna ditt Bergsjön” som bland annat innehåller naturgeografiska beskrivningar av Bergsjöområdet. Med den kan han ta med barnen ut till gamla torpgrunder och fornminnen. När barnen lärt känna vissa områden kan i sin tur ta med sig sina föräldrar till dessa platser.

Ute i naturen förmedlas kunskap om vad man kan äta. Särskilt uppskattat brukar gräset vårbrodd vara eller kolagräs som det kallas bland gottegrisar, eftersom det smakar dixiekola.

Ulf Atlestam tar inte bara med elever ut i naturen utan även lärarkollegor. De bor ofta på andra platser och kommer hit med bil, säger han. Trots att de arbetat här i flera år så känner de inte till naturen runt skolan.

Förutom de dagliga aktiviteterna så anordnas längre utflykter med eleverna. Varje vår vandrar man fem mil längs Bohusleden under tre dagar. Lägerskolan Sparreviken vid Ljungskile utnyttjas också regelbundet.

Fadder för fornlämningar och miljonprogram

Stina Andersson, arkeolog
Lisa Östman, arkitekt

Det behövs frivilliga krafter för att bevara det förhistoriska arvet.

En skola som adopterar sin närmiljö går in i ett långsiktigt engagemang för det lokala.

Adoptera ett fornminne

Fornminnen kräver vård och omsorg. Annars är risken stor att de försvinner i igenväxande marker. Bristande resurser inom fornminnesvården har lett till att ideella krafter måste till för att våra fornminnen ska få den skötsel de behöver.

Under åttiotalet började Fornminnesföreningen i Göteborg att engagera sig i röjning av vissa fornminnen, bl.a. en stenåldersboplats i Torslanda. Sedan 1992 är det en annan ideell förening, Föreningen för Kulturmark, som övertagit detta engagemang och nu ägna sig åt att vårda ett antal fornlämningar i och kring Göteborg.

Fadderverksamhet för fornminnen

Detta ideella engagemang för fornminnesvård ledde till idén om fadderverksamhet för enskilda fornminnen. Tanken mottogs först med viss skepsis men infördes 1995. Då utbildades sextio faddrar. Sedan dess har antalet faddrar vuxit till hundra som tar hand om drygt två hundra fornlämningar. För att bli fadder krävs att man genomgår en kurs som är både praktisk och teoretisk. Under det praktiska visas hur man kan röja vegetation, medan det teoretiska inslaget bland annat tar upp vad som står i fornminneslagen. Faddrarnas uppgift är att:

- röja bort sly
- kontrollera skyltar
- rapportera skador på fornlämningen
- kontrollera fornlämningen minst två gånger per år.

Adoptera ett framtidsminne

Ett annat exempel på adoption av en miljö är den kampanj som RAÄ driver om att skolor kan ”Adoptera ett framtidsminne”. De miljöer som skolelever oftast adopterat har varit traditionellt kulturhistoriskt värdefulla miljöer som Kantorps gruva i Sörmland och Tanums hållristningar. Men nu finns även Bergsjön med på listan. Efter att Solbackeskolan, i samarbete med Stadsmuseet, adopterat sitt närområde kallat ”Solbackeskolans grannskap – i gränslandet mellan land och stad”. Mer information finns att läsa på www.raa.se.

Syftet med detta samarbete är inte primärt att ge eleverna en ökad kunskap om platsens historia. Den blir ändå en naturlig biprodukt. Det primära syftet är att göra eleverna mer förtrogna och trygga i sin hembygd över huvudtaget. Ifall ungdomars medvetenhet och engagemang för sin närmiljö ökar, främjas deras möjligheter till delaktighet för frågor som berör deras vardagsmiljö. Ytterst är detta en fråga om aktivt demokratiarbete.

Varför engagerar vi oss?

Under seminariet fick deltagarna själva skriva svar på frågan ”Varför engagerar vi oss” på lappar. Här är resultatet:

Naturen lägger grunden för en identitet

- Jag tror inte att vår relation till naturen är genetisk. Det handlar snarare om hur jag och mina föräldrar och farföräldrar har förhållit sig till naturen. Naturen kan stå för arbete, en kraft som man måste styra och kämpa emot. Det svenska perspektivet att ”flanera” i naturen är relativt nytt.
- Gör naturmiljöer att skapande av identitet och engagemang främjas? Är identitet en förutsättning för engagemang?
- Naturen (livet) klarar sig utan människan - men människan är beroende av natur. Detta är grunden för mitt engagemang och arbete för att ”visa” detta för andra.
- Vi som jobbar med invandrar= flyktingbarn vill att de precis som vi skall tycka det är fint, trevligt och roligt att gå ut i skog och mark, plocka svamp och bär, fiska och studera djurlivet, istället för att bara gå på asfalt och fördriva tiden framför skärmar

Platsen lägger grunden för en identitet

- En tanke på att det ”egna rummet” och den egna personliga relationen till sin hemmiljö är så viktig. Kan man inte låta bli att reflektera över hur vi inom kulturmiljövården kräver att andra skall bo i, och bevara ”någon annans rum”. Kräver skapandet av ”ett eget rum” en förändring av miljön? Är inte just förändringen en rit där vi gör miljön till vår egen?

- Att äga rum, vilka röster hörs, gemensamma händelser i rummet/platsen bevarar den i våra hjärtan
- För att rota sig
- För att man projicerar sin egna hembygd på ett liknande område

Vill dela en meningsfull gemenskap

- Det är roligt och givande att göra något tillsammans
- Vi vill vara del i en gemensam utveckling
- Flera tillsammans kan gå ganska långt
- Roligt att träffa andra engagerade människor.
- För att vi har gemensamma mål.

Självförverkligande – lust

- Att man brinner för en ny idé- olika motiv i olika faser av livet
- För att lust är bra! Engagemang som både kräver och föder lust.
- Av rent egoistiska skäl- för att skydda det man får kickar av.

En del av ett yrke jag gillar

- Som professionell antikvarie: för att jag tycker det är meningsfullt att arbeta med att människor ska förstå vad industrialiseringens samhällsomvandling betytt och fått för konsekvenser. Som medborgare: för att förstå historiska sammanhang som ger mig starka upplevelser och för att vara verksam på något annat sätt i samhället än som konsument

- För min del är engagemanget ett yrke, ett bra yrke som tillfredställer både bevekelsegrunder och ger inkomst! Mina bevekelsegrunder är flera. Att förstå själv, att hjälpa andra att förstå, att delta och att hjälpa andra att delta

För att påverka utvecklingen – del av en demokratisk process

- Engagemang är demokratins livsluft!
- Ideellt engagemang är en drivkraft
- Allas rätt till delaktighet
- Allas rätt till demokrati
- Allas rätt att göra sin röst hörd
- Allas rätt till lika värde
- Vill vara med och förändra

Ser hoten

- Man engagerar sig därför att man känner sin tillvaro hotad
- Något håller på att gå snett
- Engagemang för något verkar ofta bygga på rädslan att mista och viljan att bevara det man identifierar sig med. Ju mer man identifierar sig med något desto större engagemang.
- För att bekämpa otrygghet
- Utifrån en åsikt att något upprör en.

Ser möjligheterna

- För att man känner tillhörighet, engagemang, intresse och ansvar för sin miljö/område
- Man vill påverka framtiden
- Angeläget - fler intresserade
- Bollplank- vill motverka ”rusningen”

Problem med engagemanget

- Engagemang är inte alltid positivt och starkt -engagemang kan leda till och driva konflikter
- Det är inte allt engagemang som möts med uppskattning och stöd, vissa frågor är inte på agendan och där uppmuntras inte till engagemang

Frågor som ställdes kring kulturella sammanhang

- Engagemang för ens hembygd kräver att andra mer grundläggande behov är tillgodosedda först
- Man kan dela upp engagemang i överlevnadsengagemang och lyxengagemang
- Interkulturella möten - hur skapar vi förutsättningar för dessa? I bostadsområden, natur och i våra sinnen...
- Var har hybridkulturerna sin plats mellan mång- och interkulturella positioner?
- (unga blandformer som t.ex. hip-hop)
- Maktperspektivet på dagens byggande och arkitektur...? Vem bor i sjönära nybyggda estetiska bostadsområden som Hammarby sjöstad? Vem har råd?

Vi vill lära oss mer

- Viljan att förstå
- Intresse- vill dela med sig
- Intellektuell nyfikenhet?

Citat

Är en grå och tråkig identitet värd att bevara? Eller ska man satsa på en vinnaridentitet?

Framtidsstrategier

Seminariets positiva erfarenheter och påbörjade, gränsöverskridande samtal bör fortsätta.

Utifrån de synpunkter som framkom under seminariet har seminariets arbetsgrupp skisserat på tre olika framtidsstrategier, kring hur engagemang för natur- och kulturmiljöfrågor kan främjas:

- 1) Det engagerade nätverket
- 2) Folkbildningslinjen
- 3) Professionell kunskapsutveckling.

Det engagerade nätverket

Inom det nätverk som består av dem som arbetar engagerat med kulturmiljövård, kulturpedagogik, naturmiljö, stadsbyggnadsprocesser, integrationsfrågor etc. finns det stort intresse för att bibehålla kontakter och ge varandra inspiration. För detta kan flera former tänkas:

- Korta temaseminarier eller lunchträffar på t.ex. museet
- Mentorskaplista – t.ex. Geza Nagy som integrations-sakkunnig.

Folkbildningslinjen

I ambitionen att bredda arbetet med kulturmiljöfrågor kan de samlade erfarenheterna från seminarierna vara en engagerande plattform. Flera olika typer av folkbildningsarrangemang kan initieras såsom:

- Kulturarrangemang i kulturhus
- Stadsvandringar med kulturmiljötema
- Skolarbete, studiedagar, elevprojekt

Professionell kunskapsutveckling

Att arbeta med fortsatt professionell kunskapsutveckling, både tillsammans med km-sektorn närstående planerare och tjänstemän i kommunala förvaltningar, men även hos ”beställarnämndernas” politiker. Det vill säga:

- Yrkessamverkan kring kulturmiljöaspekter i t.ex. stadsbyggandet med bl.a. planerare, bostadsföretag, tekniska förvaltningar m.fl.
- Politikerutbildning, bl.a. nu när flera nämnder har nya ledamöter i bl.a.: Byggnadsnämnder, Kulturnämnder, Miljönämnder och politiska partier.

Den moderna hembygdens pedagogik 24 oktober

Seminariedeltagare

Moderator: *Einar Hansson*, folkbildningsarkitekt och författare, Melica, Göteborg

Sekreterare: *Jan Schmidtbauer Crona*, biolog, Melica, Göteborg

Meira Achemuli'c, konststuderande vid Valand, program "Sverige Omskapat", Göteborg,

Åsa Anderljung, kulturpedagog, Botkyrka kommun

Stina Andersson, arkeolog, Göteborgs Stadsmuseum

Ulf Atlestam, biologilärare på Bergsjöskolan, Göteborg

Christina Axelsson-Lindgren, forskare vid SLU, projekt "Landsbygdens upplevelsevärden"

Johanna Berg, projektledare för Museipedagogiskt Forum, Kulturrådet

Calle Bergil, biolog hos GF konsult, Göteborg

Kjell Björkqvist, kommunpolitiker, Göteborgs fastighetsnämnd

Eina Hagberg, Grundtviginstitutet, "Biskopsgårdens kulturnätverk"

Berit Hall, arkeolog, Göteborgs Stadsmuseum

Ann Hatteböl Kulturförvaltningen Göteborg, KULF-samordnare

Pernilla Hellman verksamhetsledare och pedagog vid "Framtidsverkstaden" i Botkyrka

Mats Herklint, antikvarie, Länsstyrelsen Västra Götaland

Birgitta Holmdahl, professor vid institutionen för arkitektur, Chalmers

Geza Nagy, sociolog, Resurscentrum för interkulturell kunskap

Ulrika Kihlqvist, antikvarie vid Byggnadsvård Nääs

Bertil Larsson, byggnadsinspektör, Marks kommun

Thomas Liebig biologilärare på Orust

Leif Lithander, museipedagog vid Naturhistoriska museet

Anette Moberg, antropolog, projekt "Göteborgs Tidsspeglar"

Anders Nilsson, museipedagog vid Naturhistoriska museet

Björn Ohlin, verksamhetsansvarig Byggnadsvård Nääs

Agneta Olsson, antikvarie vid Bohusläns museum, projektledare för Carpe Mare

Bente Plöen, arkitekt Kobolt Design, Göteborg

Lennart Rådström, Friluftsförbundet, Partille

Håkan Strömberg, pedagog vid Göteborgs Stadsmuseum

Barbro Sundström, planchef Stadsbyggnadskontoret, Göteborg

Helena Westin, projektledare RAA ”Arbetslivsmuseer och industriminnen”

Arbetsgruppen för seminariet

Lars Arvidsson, avdelningschef Natur- och Kulturmiljövård, Göteborgs Stadsmuseum

Sanja Peter, antikvarie, Göteborgs Stadsmuseum

Sture Myhrén, biolog, Naturhistoriska museet i Göteborg

Lisa Östman, arkitekt, Göteborgs Stadsmuseum (projektsamordnare)

Forskarseminarium

DEN MODERNA HEMBYGDENS PEDAGOGIK

Tid: 24 oktober 2002

Plats: Göteborgs Stadsmuseum, Wilsonrummet

PROGRAM

9:00 Anmälan och fika

9:30 Presentation och introduktion – "Vi bor alla i samma land"/Forsell

10:00 **Varför engagerar man sig?**

Birgitta Holmdahl - Stad i förvandling

Agneta Olsson – Drivkrafter för glesbygdsutveckling

Geza Nagy - Interkulturella mötesplatser

Calle Bergil - Hot som möjlighet

11:00 **Fruktstund med "lapptäcke"**

Alla sår frön till den fortsatta diskussionen – skriv lapp och svara på frågan:
Varför engagerar vi oss i vår hembygd idag?

11:30 **Gemensam diskussion: Varför engagerar vi oss?**

12:00 **Gustav II Adolf guidar oss till bords**

13:15 **Strategier: hur kan vi engagera oss?**

Bente Plöen - Samhällsplanering och lokalt engagemang

Pernilla Hellman och Åsa Anderljung - Historia, samtid och framtid i Fittja

Ulf Atlestam – Stadsekologi på schemat

Stina Andersson - Fadder för fornlämningar och miljonprogram

14:15 **Gruppdiskussioner: Varför och hur engagerar vi oss?**

"Det blir som det var"/Alf Henrikson

Genomförs i tre grupper. Se separat information.

15:15 **Redovisning och sammanfattning**

16:00 **SLUT**

Diskussionsfrågor

Drivkrafter och möjligheter för engagemang varierar ofta beroende på situation och intressegrupp. Därför är det intressant att belysa hur professionella kan arbeta aktivt för att stödja engagemang för natur- och kulturmiljöfrågor. Likaså vilka vägar som står till buds för aktiva i stadsdelar och på småorter att påverka utveckling och förvaltning av den egna hembygden. Er uppgift är att formulera förslag till stöd och strategier för minst tre av följande aktörer:

- Tips till kommunplanerare som vill värna den ”industrihistoriska identiteten” i Bengtsfors.
- Tips till museiantikvarie som vill utveckla samarbetet med lokala fastighetsägare i Mölndal.
- Tips till Husvärnet (ideell förening) i deras arbete för att bevara Lyckholms bryggeri.
- Tips till länets c:a 500 kulturföreningar i deras arbete att skapa interkulturella mötesplatser.
- Tips till museitjänstemän som vill utveckla ortens museum som forum för stadsbyggnadsfrågor.
- Tips till lärare i Hedekas som vill sätta in Kung Sverre och lokala historien, i ett globalt hembygdsperspektiv.
- Tips till Fältbiologerna som vill att fler ungdomar i Göteborgs ”naturnära” förorter i nordost, engagerar sig i miljöfrågor - allra helst genom Fältbiologerna.
- Tips till Fartygsföreningen Gullbergsvass som inte vill att deras verksamhet (reparation och underhåll av f.d. bruksbåtar) skall ersättas av – för kommunen – mer lönsam upplägning av parkerings- och hotellbåtar.
- Tips till Hells Angels som vill bevara sin motorgård – tvärtemot kommunens planer.

GÖTEBORGS STADSMUSEUM

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND

Kulturmiljöenheten

2003:37

Ekelundsgatan 1, 403 40 GÖTEBORG

Telefon 031-60 50 00, Fax 031-60 52 09. ISSN 1403-168X